

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
İslam Felsefesi Anabilim Dalı

VII. KUTLU DOĞUM SEMPOZYUMU

(TEBLİĞLER)

19 NİSAN 2004
ISPARTA

S.D.Ü. İLAHİYAT FAKÜLTESİ
İslam Felsefesi Anabilim Dalı Başkanlığı
Bilimsel Toplantılar Yayın No: 2

TERTİP HEYETİ
S.D.Ü. İLAHİYAT FAKÜLTESİ
İslam Felsefesi Anabilim Dalı Başkanlığı

Prof. Dr. İsmail YAKIT (Başkan)
Doç. Dr. Kemal SÖZEN
Dr. Nejdet DURAK
Bilgehan Bengü TORTUK

EDITÖR
Prof. Dr. İsmail YAKIT

ISBN 975-7929-92-1

Kapak ve İç Düzen
Nejdet DURAK

BASKI
Tuğra Matbaası, (0246) 224 14 68

Yayınlanan tebliğlerin dil, üslup ve ilmî sorumluluğu yazarlarına aittir.
Yayınlanan tebliğler kaynak gösterilmek şartıyla iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir.

©SDÜ İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Ana Bilim Dalı-2006

İSTEME ADRESİ
S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi İSPARTA
Tel: (0246) 211 45 50

HZ. MUHAMMED'İN İSLÂM AHLÂKININ ÖRNEĞİ OLMASININ AHLÂK DÜŞÜNCESİ BAKIMINDAN ÖNEMİ

Yrd. Doç. Dr. Ayşe Sıdıka OKTAY*

Kur'an'da "Ve sen, büyük bir ahlâk üzerindesin"¹ ayetiyle ahlâkından övgüyle sözedilen Hz. Muhammed'in ahlâkının mahiyeti eşi Hz. Aişe tarafından "O'nun ahlâkı Kur'an idi"² ifadesiyle anlatılmıştır. Dolayısıyla O'nun Kur'an'da övgüyle bahsedilen ahlâkının kaynağı yine Kur'an olmaktadır. Kur'an'a uygun bir hayat yaşamak isteyen kimse ahlâkının da ona uygun olmasını arzulayacak, Kur'an'a uygun ahlâkın nasıl olması ve ne şekilde yaşanması gerektiğini araştıracaktır.

"Resulullah'da sizin için pek güzel bir örnek vardır"³ ayetinde işaret edildiği gibi Hz. Muhammed dinin bütün alanlarında olduğu gibi ahlâk konusunda da insanlığa en ideal modeldir.

Her dinin ahlâkî bir yönü vardır. Bütün dinlerde özellikle ilahi dinlerde ahlâkî öğretiler temel öneme sahiptir. Çünkü her din kendi değer sistemiyle beraber var olur. İman esasları yanında davranış kuralları ve bu kuralların bağlı olduğu ilkeleri getirir. Bütün dinlerde Tanrı her şeyin olduğu gibi ahlâkî değerlerin ve ahlâk kanununun da sebebidir. Bu anlayışı dini veya teolojik ahlâk olarak değerlendirebiliriz.

Dini ahlâkın yanında bir de etik diye anılan felsefi ahlâk vardır. Günlük hayatımızda "Ahlâk (moral)"ın olgusal ve tarihsel olarak yaşanan bir şey olmasına karşılık, etik, bu olguya yönelen felsefi disiplinin adıdır. Bu nedenle günlük dilde alışkanlıkla bir 'ahlaksal problem'den söz edildiğinde, aslında bunu 'etik'e ait bir problem', bir 'etik problemi' olarak anlamak gerekir. Ama

---

* SDÜ. İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi

¹ Kalem, 68/4.

² Müslim, Müsafirün 139; Ebu Davud, Tetavvu' 26; Tirmizî, Birr 69; Nesâî, Kıyamü'l-Leyl 2; İbn Mace, Ahkam 14; Darimî, Salat 165; Ahmed, VI, 54, 91, 111, 163, 188, 216.

³ Ahzab, 33/21.

etimolojik açıdan baktığımızda, her iki sözcük de 'tore', 'gelenek', 'alışkanlık', vb. anlamlarına sahiptir."⁴

"Bir felsefi disiplin olarak etiğin görevi herhangi türde bir 'ahlâk' (moral) geliştirmek ve bu ahlâka (morale) uyulmasını öğütlemek değil; tersine, ahlâksal (moralisch) bağıntuların niteliği üzerine bir genel görüş elde etmektir. Bu kuramsal etkinlik, tek tek 'ahlâklara' (moraler) değil, genel geçer etik bağıntulara yönelmek ister. Bu tutumuyla felsefi etik herşeyden önce dini-teolojik etik'ten kesinlikle ayrılır. Gerçi teolojik etiğin ele aldığı sayısız problemler, aynı zamanda felsefi etiğin de konusudur; ama teolojik etik, kaynağını, felsefi etik gibi inceleme ve eleştirme isteginde değil, tanrısal vahiyde bulur ve tam da bu niteliğiyle, felsefi etikten çok, herhangi bir 'ahlâk'a (moral) yalun durur."⁵

"Din tarafından emredilen yaşama tarzı veya din adamları tarafından ortaya konan dini ahlâk ile filozoflar tarafından önerilen etik teoriler arasında ciddi bir farklılık olduğu asla akıldan çıkarılmamalıdır. Buradaki en temel ayrılık, söz konusu felsefi etiklerin temelinde Tanrı inancının bulunması durumunda bile, doğüstü bir varlığa (kendiliğe) bağlanmaktan ziyade, teoride sergilenen kavramsal ve rasyonel düşünüş, eleştirel sorgulama ve değerlendirme derecesindeki büyük farklılıktan meydana gelir."⁶ Felsefi etik pek çok yönden eleştiriye tabi tutulabilir. Ancak burada konumuz felsefi ahlâk düşüncelerini eleştirmek değildir. Sadece felsefi etiklerin (ahlâk felsefelerinin) Kant'ta olduğu gibi "ahlâkî yasalara ve etik görevlere istisna tanımayan bir geçerlilik ve kah bir zorunluluk yükleme tehlikesi taşımasıdır. Tarih, etnoloji ve sosyoloji göstermiştir ki, çeşitli halkların çeşitli zamanlardaki görenek ve ahlâk yasaları hiçbir zaman özdeş değildir."⁷ Dolayısıyla bütün insanlığı kapsayacak evrensel, mutlak doğru ve geçerli ahlâk yasalarına filozofların onca çabalarına rağmen ulaşılabilmiş görünmemektedir.

"Etiğin temel sorusu "neyi seçmeliyim" ise, bunun yanıtı "doğruyu seçmelisin"dir. Ama sen, yalıtılmış, sorumsuz ve kaprisli ben olarak ahlâkî doğruyu seçemezsin; ancak, bir insan topluluğunun sorumlu bir üyesi olarak, birlikte yaşadığın insanlar için ortak bir sorumluluk üstlendiğin sürece ahlâkî

---

⁴ Harald Delius, "Etik", *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*, Türkçesi, Doğan Ozlem, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1990, s.313-314.

⁵ Harald Delius, "Etik", s.314.

⁶ Ahmet Cevizci, *Etiğe Giriş*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s.27-28.

⁷ Fritz Heinemann, "Etik", *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*, Türkçesi, Doğan Ozlem, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1990, s.353.

doğruyu seçebilirsin.”⁸ “Ahlâk yasasının insanın kendi kendisine koyduğu bir yasa olmasından önce ‘doğru’ bir yasa olması önemlidir. Çünkü birinci halde, konulan ahlâkî yasa yanlış da olabilir. bu sebeple, kararlarımızı dayayacağımız ölçüler gereklidir. Formel olarak bir etik yasa, ancak, bir grup, bir sınıf ya da bir ırk için değil, tüm insanlar için geçerli olduğunda doğrudur. Ama bu tür formel ölçüler tek başlarına yeterli değildirler. Onlar, ‘materyal’ olanla doldurulmak zorundadırlar. Doğru hakkında verilecek karar (yargı), iyi hakkında bir karar vermiş olmayı gerektirir.”⁹ “Doğru yasa (çoğu) etikte değişmez olan şeyi ifade eder. Yalan söylememek, insan öldürmemek, hırsızlık yapmamak gibi temel buyruklar küçük değişikliklerle bütün halklarda ve bütün dinlerde hep bulunur. Bu bize, bir yandan doğru buyrukların keşfi ve formüle edilmesi işinde yardımcı olabilir; öbür yandan, bunu saptama bize bir hoşgörü fikri kazandırır. Bir önermenin doğruluğu, önerme hangi dilde ifade edilmiş olursa olsun hep aynı kalırsa, bir etik yasanın doğruluğu da, hangi etik dilde ifade edilmiş olursa olsun değişmezdir.”¹⁰ “Bir etik yasada söz konusu olan şey, sadece bu yasanın doğru olup olmadığı değildir, bir de, bu yasayı kimlerin koyduğuna bakmak gerekir.”¹¹ Etik konusunda her durumda kendisine dönebileceğimiz ne bir kök, ne de bir dil vardır. Ama bir etiği şu yoldan tanıyabilme olanağımız da vardır:

Etiğin kullanıldığı dil

Bu dil içinde yapılan doğru tanımı

Bu etikte önerilen şeyin gerçeklikte uygulanabilir olup olmadığı

En iyi etik bile, gerçekleşmediği sürece yararsız bir şey olarak kalır. Bu yüzden, bir etiği değerlendirmekte en önemli ölçüt 3. ölçüttür. Çünkü en sonunda, daima teori ile pratiğin birliğini göz önünde tutmak gerekir. Etiğe teorik bir bakış kaçınılmazdır ama yetersizdir. Çünkü etiğe teorik açıdan yaklaşan kişi, aynı zamanda öncelikle başkaları karşısındaki etik görevlerini yerine getirmekle yükümlü olarak bir pratik içindedir.”¹² İslam ahlâkının Peygamberimiz tarafından uygulanmasındaki önem de işte tam bu noktada ortaya çıkmaktadır. Peygamberimizin hayatı ve ahlâkı, Kur’an’da tavsiye edilen ahlakın gerçekte uygulanabilir bir ahlâk olduğunu göstermektedir.

⁸ Fritz Heinemann, “Etik”, s.353.

⁹ Fritz Heinemann, “Etik”, s.355.

¹⁰ Fritz Heinemann, “Etik”, s.355.

¹¹ Fritz Heinemann, “Etik”, s.356.

¹² Fritz Heinemann, “Etik”, s.356.

Etiğin dinsel yoldan temellendirilmesi “burada iyi Tanrının kutsal isteğiyle uyum içinde, kötü ise bu isteğe aykırı olandır. Burada Tanrının kendi isteğini ya buyruklarda (eski Ahit’in on emri gibi-Kur’an’daki emirler gibi) ya da kutsanmış yetkin bir kişilik içinde (Hz. İsa gibi) (elçi Peygamberimizin uygulamalarında olduğu gibi) açıkladığına inanılır. Birinci durumda bir gereklilik ahlâkı (öldürmemen gerekir) olur. Bu dinsel temellendirme halk ahlâkında belirleyici bir rol oynamıştır. Ama o aynı zamanda felsefi etiği de belirleyebilir.”¹³ Nitekim İslâm ahlâkının ilkeleri incelendiğinde Kur’an’a muhalif bir konu bulmak hemen hemen mümkün değildir.

Klasik felsefinin pratik felsefe diye anılan kısmı kişisel ahlâk, aile ve devlet ahlâkı olmak üzere üç bölümde incelenir. Dolayısıyla İslâm ahlâk düşünürleri de pratik felsefeyi bu üç bölümde incelemişlerdir. Burada ortaya koydukları ilkelerin doğruluğunu Kur’an ahlâkı ve Peygamberimizin hayatından çıkardıkları örneklerle adeta test etmişler, akılla delillendirdiklerini, nakille ve sünnetle bir anlamda tasdik etmişlerdir. Böylelikle doğru ve evrensel ahlâk yasalarına ulaştıklarını düşünmüşlerdir. Fârâbî, İbn Sînâ, İbn Rüşd gibi Müslüman filozofların akılla nakili aynı gerçeğe götüren iki farklı yol olarak algılamalarının altında bu anlayış yatsa gerektir. Nitekim Peygamberimizin hayatını incelediğimizde de onun hayatında hem kişisel ahlâkla hem de aile hayatıyla ilgili en mahrem sayılan konularda dahil olmak üzere örneklere ve öğütlere, ayrıca devlet başkanı olarak devlet ahlakıyla ilgili uygulamalara ait örneklere rastlarız. Peygamberimiz hem kendi kişiliğiyle bireysel ahlâkla ilgili ahlâk, hem de akrabaları, eş ve çocuklarıyla ilgili aile ahlâkı, Medine’deki devlet başkanlığı göreviyle devlet ve siyaset ahlâkıyla ilgili uygulamalar ve örnekler Kur’an’ın ahlâk ilkelerine uygun hayatın ve bu hayatın ahlâk ilkelerinin nasıl anlaşılması gerektiği, hayatının her yönüyle incelenmesiyle anlaşılabilir. Müslüman filozoflar da akılla ortaya koydukları ilkeleri onun hayatında örneklerle delillendirmişler, hatta onun niteliklerini veya uygulamalarını tavsiye etmişlerdir. Fârâbî’nin peygamberliği faziletli şehrin devlet başkanının ilk özelliği olarak anması bu anlayışı yansıtmaktadır.¹⁴ Müslüman bir filozof olarak Fârâbî için Peygamberimiz ve onun uygulamaları Kur’an ahlâkı için olduğu kadar kendi felsefi ahlâkı için de en ideal örnek olmaktadır.

Peygamberimizin Kur’an ahlâkı konusunda model olmasının hikmeti de burada görülmektedir. Kur’an hayatın bütünü hakkında dolayısıyla ahlâk

¹³ Fritz Heinemann, “Etik”, s.343.

¹⁴ Fârâbî, el-medinetü’l-fâzıla, MEB. Yayınları, İstanbul, 1989, s.87.

konusunda da temel ilkeler koymuş fakat ayrıntılardan bahsetmemiştir. Çünkü bu ilkelerin insanın fitratına uygun, yapılabilir ve yaşanabilir olduğunu gösterecek bir elçi göndermiştir. Elçi bu ilkeleri uygularken ve yaşarken bütüne yönelik ayrıntılar da kendiliğinden ortaya çıkar. Hz. Muhammed, Kur'an'ın ilkelerine uygun hareket ederek Kur'an'da tarif edilen hayatın yaşanabilirliğini, bu hayat tarzının mümkün olduğunu bütün insanlığa ispatlamıştır. Böylece Kur'an'a uygun bir hayat elçi Hz. Muhammed'in tatbikatıyla ütopyik, ulaşılmaz bir tavsiye olmaktan çıkıp O'nun şahsında anlam kazanır ve somut bir gerçeğe dönüşür.

Öncelikle belirtmemiz gerekir ki Peygamberimiz peygamber olmadan önce de güzel ahlâka sahipti. Hatta içinde yaşadığı toplum ahlâken düşük denebilecek bir seviyede olduğu halde, o toplum içinde diğerlerinden bu özelliğiyle ayrılmıştı. Onun güzel ahlâklı olması peygamber olmasıyla kazanılmış bir özellik değildir. Ancak peygamber olarak Allah tarafından seçilmesinde güzel ahlâklı olmasının rolü olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü ahlâk karakterin bir parçası olarak hemen bir anda meydana gelmez, alışkanlıkların bir ürünü olduğu için zamanla yapa yapa kazanılır. Dolayısıyla insan olarak Peygamberimizin İslâm'ın gelmesiyle veya güzel ahlâkla ilgili bir ayetin gelmesiyle hemen bir anda güzel ahlâk sahibi olması beklenemezdi. Ahlâklı olmak bir anlık ani dönüşümlerle mümkün değildir, belli bir süreç ister. Burada çocukluğunda, gençliğinde kazanılan güzel meziyetlerin İslâm'la zirveye çıkması, vahiyle işlenmesi ve olgunlaşması söz konusudur. Nitekim Peygamberimiz de "Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim"¹⁵ sözleriyle buradaki fonksiyonuna işaret etmekte, peygamberlik öncesinde olduğu gibi peygamber olduktan sonra da güzel ahlâk örneği olmaya devam edeceğine işaret etmektedir.

İlk bakışta Allah'ın buyrukları kesin olduğu ve bu ahlâkî buyruklarda görelilik, rölativizm yokmuş gibi kabul edilir. Dolayısıyla inanan kimsenin bu ahlâkî ilkelere uyması, ahlâkî otoritenin buyruğundan dışarı çıkmaması gerekir. Peygamberimizin örnekliğiyle bu katı, insan unsuru ihmal edilmiş gibi görünen ilkelerin uygulamada nasıl yumuşadığını görüyoruz. Ahlâkî olaylar ve problemler bazı özel şartlar taşıdıkları için o şartların gereğine uygun olarak Peygamberimiz tavr almıştır. İlahi ilkeler genel olduğu için ayrıntıları ihtiva etmez. Bu ayrıntılar ilkelere uygun davranışların uygulanması sırasındaki

---

¹⁵ Muvatta, Hüsnü'l-hulk, 1.

şartlara göre ortaya çıkar. Eğer Peygamberimizin ahlâkî örneği olmasaydı, Kur'an'da belirtilen ahlâkî ilkelerin çeşitli şartlar altında nasıl uygulanacağı konusu bir problem olarak kalır ve her kesin o ilkeyi anlayıp yorumlayarak uygulaması farklı olacağı için çeşitli anlayışlar adeta ahlâkî mezhepler halinde ortaya çıkabilirdi. İslâm dünyasında fihri ve itikadi mezheplerin olmasına karşılık ahlâkî mezheplerin olmaması bu görüşümüzü haklı çıkarmaktadır.

Ahlâk felsefesinde yükümlülükler önemlidir. Ancak İslâm ahlâkının insanın yükümlülüklerini belirlerken onun fitratına özen gösterdiği görülür. Nitekim Kur'an insanlara kendilerine gücünün üstünde yük yüklenmediğinden bahsetmektedir. (bakara son ayetler) Bu Kur'an'da insanlara tavsiye ve teklif edilen ahlâkın insanlara zor gelmeyeceği, insanın fitratına uygun olduğu anlamına gelir. Nitekim Hz. Muhammed Kur'an'ın tavsiye ettiği ahlâkî uygulamada zorlanmadan, tabii bir şekilde gerçekleştirmiştir. Böylece o bu ahlâkın insanın fitratına uygun olduğunu ve uygulamada zorluk çekilmeyeceğini göstermiştir. Bu da diğer insanların ahlâkî davranmama konusundaki bahanelerini ortadan kaldırır.

Kur'an insanın tabiatını, fitratını değiştirmesini istemez. İnsanın fitratına uygun olduğu ve gücünün üstünde bir teklifte bulunmadığı için katı bir ahlâk sergilemez. Mesela Kant'ta olduğu gibi insan her ne şekilde olursa olsun doğruyu söylemek zorunda değildir. Şavaş, hastayı teselli etme gibi bir takım zorunlu durumlarda bu ilkeyi esnetmiştir.

İnsan, davranışlarında özgür bırakılmış ancak sorumluluk bilinciyle hareket etmesine önem verilmiştir. Sadece sorumluluk duygusuyla hareket etmek yetmez, Peygamberimizin yaptığı gibi davranışlar, Allah rızası için ihlas, iyi niyet, kalp temizliği ile yerine getirilmelidir. Bu da İslâm ahlakını katı, sadece bir takım yapıp-etmeyle ilgili kurallar yığını olmaktan çıkarıp, insani özellikleri, duygusal boyutu olan bir ahlâk konumuna getirmiştir. Peygamberimiz bu uygulamasıyla İslâm ahlâkının kurallara uymaktan ziyade, Allah'ın sevgisini kazanmayı önemseydiğini göstermiştir. Bu sebeple Kant'ta olduğu gibi "ahlâkî yasalara ve etik görevlere istisna tanımayan bir geçerlilik ve katı bir zorunlulukla yaklaşma tehlikesi taşımaz.

İnsanın Kur'an'a göre kendisini nasıl motive edeceği, nasıl yönlendireceği ve buna uygun eylemi nasıl ortaya koyacağı konusunda da örneği elçi Hz. Muhammed'dir. Ahlâkî olmanın sadece ahlâkî öğrenip öğretmekle mümkün olmadığı, içselleştirilmesi gerektiği, bunun da Kur'an'ın motive edici

etkisiyle mümkün olacağına onun ahlâkı işaret eder. Diğer ahlâk sistemleri ve ilkelerinin en büyük eksikliği, buyurmaları, kınamaları fakat motive etmemeleri ve örnek gösterememeleridir. İslâm ahlâkı insanları motive ederken örneği Hz. Muhammed'dir. İnsanın kendisini nasıl motive edeceğini, nasıl yönlendireceğini, buna uygun olarak nasıl davranacağını öğretirken örneği Hz. Muhammed'dir. Ahlâkın sadece ahlâklı ol demekten ibaret olmadığı, bir takım ahlâkî ilkeleri öğretmek ve öğrenmekle ahlâklı olunamayacağı, bunların içselleştirilmesi, insanın iç dünyasıyla ahenk kurması gerektiği onun hayatı ve davranışları bir bütün olarak incelendiğinde ortaya çıkar.

Ahlâk karşılıklı insan ilişkilerine dayandığı için Kur'an'da peygamberimizle beraber sahabeler de ikaz edilmiştir. Peygamberin şahsında, hayatında ona karşı yaptıkları davranışların onu rahatsız ettiği, dolayısıyla onun konumundaki insanları da rahatsız edebileceği, Peygamberimiz ve onun gibi üstün ahlâkî vasıflara sahip insanların bu tür kaba davranışlardan rahatsız oldukları, fakat kendi ahlâkî yapıları gereği bunlara karşılık veremedikleri, ikaz edemedikleri hatırlatılarak Kur'an tarafından ikaz edilmiştir. Peygamberin huzurunda yüksek sesle konuşulmaması¹⁶, sahabelerin peygamberin evinde uzun saatler oturarak ona rahatsızlık vermeleriyle¹⁷ ilgili ayetleri bu şekilde yorumlayabiliriz. Burada iki türlü ikaz vardır:

1. Yapılan davranışın ahlâka uygun olmadığı açık bir şekilde dile getirilir.

2. Peygamberin bu kötü davranışlara karşılık vermediği, hatta rahatsız olduğunu hissettirecek sözlerden kaçındığı, kötülük ve kabalığa açık ve net bir şekilde karşılık vermediği,

sahabelere onun hayatı içinde onun şahsında örneklenerek doğru ahlâk anlatılmaktadır.

Peygamberimizin ahlâkî davranışları yaparken belli bir estetiği gözetmesi ahlâklı olma veya adalet adına kaba, acımasız ve katı bir tavır takınmaması da ahlâk kurallarını belirtmenin ötesinde uygulamayla gösterilebilirdi. Nitekim Peygamberimiz sahabelerin uyarılmasına sebep olan yüksek sesle konuşma vb. davranışlara aynı kabalıkla, mukabiliyle cevap vermemiştir.

---

¹⁶ Hucurat/1

¹⁷ Mücadele/9-12.

Peygamberimiz İslâm'ın ahlâk idealini realitede yaşayarak ideal-realite dengesini sağlamıştır. İdeal hayatın içini realite ile doldurmuş, idealin imkansız olmadığını realite de göstermiştir.

Peygamberimizin imanın zirvesinde bir kimse olduğu ahlâkın zirvesinde olmasından bellidir.

Peygamberimiz davranışlarını yaparken kendisini her zaman gözleyen Allah'ın bilinciyle hareket etmiştir ve Müslümanların da böyle davranmalarını istemiş olsa bir ateistte böyle bir düşünce yoktur.

Dinden kaynaklanan ahlâk teorileri normatif, kural koyucu kabul edilir. Dolayısıyla İslâm ahlâkı normatiftir. Ancak normatif ahlâkın da bazı eksiklikleri vardır. Peygamberimizin varlığı normatif ahlâktaki eksiklerini giderir, farklı bir boyut katar.

1.Kuralların uygulanabilirliğini gösterir.

2.Uygulamada ortaya çıkabilecek aksaklıklar onun tatbikatıyla ortadan kalkar, çözüme kavuşur, sorular cevap bulur.

3.Sadece kurallara uymak vicdanını rahatlatır ama mutsuz edebilir ancak o kuralları ihlas, iyi niyet vs. ile yapmak kurallara uymanın, mecburiyetin getirdiği can sıkıcılığını, monotonluğunu ortadan kaldırır; zevkle yapılmasını sağlar, motivasyonu geliştirir. Ayrıca sünnete uymanın getirdiği coşkuyu hissettirir.

4.Cenneti hak etmek, cehennemden kaçmak gibi bencil ve menfaat peşinde bir ahlâk anlayışı değil, yaşayana mutlu eden bir ahlâk olduğu, o davranışı yapan kimsenin, Hz. Muhammed'in şahsında somut hale gelir.

5.Davranışlar Peygamberimiz gibi cennet ve cehennem korkusunun ötesinde tüm niyetlerinin ve davranışlarının Allah'ın emrine ve rızasına uygun düşüp düşmeyeceği ölçüsüne göre değerlendirilir.¹⁸ Ahlâkî davranış alışkanlığı kazanmamış kişiler için önceleri cenneti hak etmek, cehennem azabından kaçınmak teşvik etmek açısından önemli olabilir ancak daha sonra ahlâk olgunlaştıkça bu Allah sevgisi ve O'nun rızasını kazanmaya dönüşür. Yunus Emre'nin

Cennet cennet dedikleri

---

¹⁸ Hud 11/11-12, Şuara 42/15, İnsan 76/8-9; Mustafa Çağrıncı, İslam Düşüncesinde Ahlâk, İstanbul, 2000, s.30

Birkaç köşkle birkaç huri

İsteyene ver sen anı

Bana seni gerek seni

Dizeleri bu anlayışı yansıtmaktadır.

6.Ahlâk davranışları kuru bir alışkanlık olmaktan çıkar, dinamizm kazanır. Alışkanlığın getirdiği monotonluk Allah rızasını kazanma arzusuna dönüşür.

7.Ahlâkî buyruklar bizzat Peygamberimiz tarafından uygulandığı için uygulamadan kaynaklanan anlayış ve yorum farklarına fırsat vermez.

Tebliğimi Filozof Bradley'in sözleriyle bitirmek istiyorum. "Dindar bir kimse eğer davranışlarında ahlâklı değilse ya sahtekardır, ya da batıl bir dine inanmaktadır. Ahlaksız dindar olamaz, dindarlık mahiyeti itibariyle dindarca yani ahlâklı olarak yaşamayı gerektirir."¹⁹

Öyleyse bir insan müslümanım, dindarım diyorsa Kur'an'a ve sünnete uyduğunu iddia ediyorsa bunun göstergesi güzel ahlâkıdır. Kolayca, zorlanmadan sergilenen ahlâkî davranışlar kişinin iliklerine kadar işlemiş imanının bir göstergesidir. Allah hepimize böyle bir iman ve bu imanın aynası olan güzel ahlâklı davranışları nasip etsin. İlgiyle dinlediğiniz için teşekkür ederim.

---

¹⁹ Mehmet Aydın, Din Felsefesi, s. 256.